

მენორა

გამოდის
1993 წლის
მარტიდან

დამოუკიდებელი ებრაული გაზეთი საქართველოში

„MENORA“ INDEPENDENT JEWISH NEWSPAPER IN GEORGIA

מנורה

„МЕНОРА“ НЕЗАВИСИМАЯ ЕВРЕЙСКАЯ ГАЗЕТА В ГРУЗИИ

ივლისი
(აბი)
№8 (468)
(5780)
2020

“מנורה”

עיתון יהודי

בגוריה

**ებრაელთა ისტორიის ტრაგიკული დღე -
ცხრა აბი წელს 30 ივლისს ემთხვევა.**

გვახსოვს და ამიტაც ვართ ძლიერნი!

ერი დღესაც ისევე განიცდის 2600 წლისა და შემდგომი
საუკუნეების 9 აბის დღეს მომხდარ ტრაგიკულ მოვლენებს,
როგორც მაშინ, როცა მტერი იერუსალიმს ცეცხლს უკიდებდა.

იკითხეთ გაზეთ „მენორას“ ელექტრონული ვერსია ვებ ვისაგაჟიზე WWW.MENORA.GE

ქუთაისის „პატარა ლოცვა“. წარწერა შესასვლელი კარის თავზე

განივად, ჰეხლის მოპირდაპირედ, ასევე გრძივად, ჰეხლის პარალელურად. ინტერიერი - კედლები, ასევე ჭერი მთლიანად მეტად მიმზიდველად მოხატულია (სურათი 2.2, დ). ნახატის თემატიკაა ორნამენტული მოტივები და ორდერული ვარიაციები. დარბაზს ამშვენებს მშვენიერი ჭალი, დაფები თორის ტექსტებით. ტექსტები გამოყენებულია კედლების მოხატულობასთან სინთეზში. „თება“ და „არონ-ჰაკოდემი“ დარბაზში ხისაა, რთული პროფილებით და ორნამენტული დამუშავებით. ოსტატური ნამუშევარია „ჰეხლის“ ფარდა ოქროს ძაფით ნაქარგი.

აღსანიშნავია ერთი გარემოებაც. დაცულია ცნობა ებრაელთა სალოცავის შესახებ. ფრანგი დიუბუა დე მონპერიე, რომელმაც კავკასიაში XIX საუკუნის 30-იან წლებში იმოგზაურა, აღწერს რა ქუთაისს, დიდ ყურადღებას უთმობს ებრაელთა ყოფა-ცხოვრების აღწერასაც. ის წერს: „ებრაელებს აქვთ ღარიბი სინაგოგა, სადაც მხოლოდ სკამებია ტრიბუნის ირგვლივ, შიგნით სიბნელეა, შელესილი არ არის. სხვა მხრივ, ნააგავს ლიტველთა სინაგოგას“. სავარაუდოა, რომ მონპერიეს მიერ აღწერილი სინაგოგა არის ქუთაისის ე.წ. „პატარა ლოცვა“, მიუხედავად იმისა რომ ფრანგი დიუბუა დე მონპერიეს მიერ მოცემული აღწერილობა არ ეთანადება ქუთაისის ე.წ. „პატარა ლოცვის“ დღევანდელ სურათს. ეს ძირითადად განპირობებულია ორი მიზეზით: მე-19 საუკუნის მიწურულიდან მძაფრი პროგრესით კაცობრიობის განვითარებაში და 1928 წლის ხანძრით ქუთაისის გელათის უბანში, სადაც აღნიშნული ლოცვა მდებარეობდა.

1977 წელს ჩემს მიერ მოწყობილი ექსპედიციის დროს დიდი გაკვირვება გამოიწვია ქუთაისის „პატარა ლოცვამ“: შენობის შიგნით არ იყო დგარები. მე, დიდმალიანი გადახურვების სპეციალისტს, ვერ წარმომედგინა, თუ როგორ განახორციელეს 1815 წელს ქუთაისის სალოცავში დაახლოებით 130 კვ მეტრის თითქმის კვადრატული ბრტყელი გადახურვა შიგა დგარების გარეშე. და ეს ავსენი მხოლოდ შემდეგი გარემოებით: 1928 წელს ქუთაისის ებრაელთა უბანში გაჩნდა დიდი ხანძარი, რის შედეგადაც დაინვა ასობით სახლი. ხანძარი მოედო მათ შორის სალოცავების შენობებსაც. დაზარალებულთა დასახმარებლად არა მარტო საქართველოს მოსახლეობამ და ხელისუფლებამ, არამედ საბჭოთა კავშირისა და საზღვარგარეთის ებრაელობამ გაუწოდა დახმარების ხელი. სალოცავების ძლიერი დანვის მიზეზით ხელისუფლება მათი აღდგენის ნინააღმდეგეც კი იყო ერთ ხანს და მათი დანგრევაც კი ჰქონდათ ჩაფიქრებული, მაგრამ ქუთაისის ებრაელობის სასტიკი ნინააღმდეგობის შედეგად, მათი ჩანაფიქრი განუხორციელებელი დარჩა. ებრაელთა უბნის აღდგენის პარალელურად სალოცავებიც იქნა აღდგენილი. ქუთაისის ებრაელების უბანში 1928 წელს, 10-11 მაისს გაჩენილმა ხანძარმა დასწვა ქუთაისის ე.წ. „პატარა ლოცვის“ შიგა მოწობილობა და ხის სახურავი, მაგრამ გადარჩა გარე კედელი ლოცვის აშენების თარიღის წარწერის დაფის შენარჩუნებით, რომელიც შესასვლელი კარის თავზეა. 1928 წლის შემდეგ შენობის კედლების წარჩენებზე დაშენდა ახალი კედელი თლილი ქვის მოპირკეთებით,

მოეწყო ახალი გადახურვა და სახურავი, დაიდგა შიდა მოწყობილობა. აქ კიდევ ერთხელ უნდა მოვიხსენიო ზაქარია ჭიჭინაძის სიტყვები: „აქვსთ ორი თორა, კარგი თლილის ქვის, აშენებული მე-19 საუკუნის ნახევრამდე“. აი ამ „კარგი თლილის ქვის“ კედლის ფასადს თუ დავაკვირდებით, კარიბჭის თავის ზევით ქვის მოპირკეთების სახე სხვაა, იგი უფრო ნატიფად არის დამუშავებული. ეს უკვე ნათლად ხსნის გადახურვის საკითხს: ჩემი აზრით გადახურვა განხორციელებულია 1928 წელს 12 მ მაღის ფერმებით, დიდი ალბათობით - ხის ფერმებით (იმ პერიოდის საქართველოს და კერძოდ ქუთაისისთვის დამახასიათებელი მშენებლობის სახის გათვალისწინებით). აღნიშნულიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიმაჩნია ქუთაისის ე.წ. „პატარა ლოცვის“ კედელზე მოეწყო აგრეთვე დაფა წარწერით: „აღდგენილ - რეკონსტრუირებულია 1928 წელს“.

2.3 „მწვანეყავილას“ ლოცვა

ქუთაისის მოსახლეობის ზრდასთან ერთად საჭირო გახდა მეორე სალოცავის აშენება, რომელიც ებრაელთა უბნის ჩრდილოეთ ზედა ნაწილში წამოიწყეს ქუთაისელ ებრაელებმა 1859 თუ 1860 წელს და 1863 წლისათვის დაამთავრეს კიდევ (ზოგიერთი მონაცემებით აშენებულია 1834-1835 წლებში ან 1852 ან 1869 წელს) (სურათი 2.3.ა). შემდგომში ეს სალოცავი „ზედა“ ანუ „მწვანეყავილას“ სალოცავის სახელით იწოდება. ივრი-თენოვანი გაზეთი „ელ აქარმელი“ იმავე წელს ამ ფაქტის შესახებ წერდა: „ქუთაისის ჯამათმა (300-მდე ქართველი ებრაელის ოჯახი) გადაწყვიტა ახალი სალოცავის აშენება, რადგან სახლი, რომელიც ადრე ჰქონდათ, დროყამა იავარჰყო, თანაც პატარა იყო, რათა დაეტიო ყველა, ვინც მოდიოდა ღმერთის წინ მუხლმოსადრეკად, და მწვანეყავილის მერე დასრულდა ახალი სალოცავის მშენებელობა ჩვენი გულის გასახარად და წარმომართული ახალი შენობა ფართო გალავანშემორტყმულ სახლს წარმოადგენს, ფრიად ღირსჩინებულს. ავისთვის 28-ში ჩვენი ჯამათის თავკაცებმა დანარჩენ საკრებულოსთან ერთად თავი მოიყარეს, რათა ედღესასწაულათ სიმხიარულით, სიმღერითა და ლოცვით ამ სახლის კურთხევა, რომლის აშენებაც 15 ათასი მანეთი დაჯდა“ (უნდა შევნიშნო, რომ სალოცავის შენობას დღეს გალავანი არა აქვს და 300 კომლი 1860 წლისათვის გადამეტებულად მიმაჩნია, რადგან 1862-1864 წლებში ქუთაისში 1261 ებრაელი მოსახლე აღირიცხებოდა, რაც იმ დროის 300 კომლისათვის საკმაოდ მცირეა) სალოცავი აშენდა მწვანეყავილას ძირას. იგი თეთრი თლილი ქვით მოპირკეთებული, დაახლოებით კუბური ფორმის შენობაა სამ-სამი სარკმლით ყოველი მხრიდან, ზომებით სიგრძე-სიგანე დაახლოებით 12.5 X 12.5 მ, სიმაღლე 8,25მ, კედლების სისქე 0.85მ. სალოცავი დარბაზის ფართი არის ≈130 კვ.მ, მლოცველთათვის დაახლოებით 100 ადგილზე. ფასადებზე ზევითა სარკმელები მრგვალია, დანარჩენი ვიწრო და მაღალი ზევიდან ნახევრად წრიული მოხაზულობის დაბოლოებით (0,8 მ დიამეტრის). აღმოსავლეთის და დასავლეთის ფასადები აქცენტირებულია შუაში შემალღებული ატიკებით (ფასადის დამაგვირგინებელი კედლებით კარნიზის თავზე). სარკმლებს საკმაოდ მსხვილი ლილვით გამოყვანილი ჩარჩოები შემოსწერს. სალოცავის ინტერიერი მეტად სასაიამოვნო შთამბეჭდავია. შიდა სივრცეში კლასიკური რომანული სტილის სვეტებია, სკამების განლაგება სალოცავ დარბაზში სეფარადულია - განლაგებულია განივად - ეხლის მოპირდაპირედ. ეს აისწება იმით, რომ სკამების განლაგება ამ სალოცავში ყველაზე ადრინდელია (დიდი ვარაუდით „პატარა ლოცვაში“ სკამები ხანძრის დროს დაინვა). ინტერიერი - კედლები, ასევე ჭერი მთლიანად მეტად მიმზიდველად მოხატულია. ნახატის თემატიკაა ორნამენტული მოტივები და ორდერული ვარიაციები. დარბაზს ამშვენებს მშვენიერი ჭალი, მემორიალური დაფები თორის ტექსტებით. ტექსტები გამოყენებულია კედლების მოხატულობასთან სინთეზში. „თება“ და „არონ-ჰაკოდემი“ დარბაზში ხისაა, რთული პროფილებით და ორნამენტული დამუშავებით. ოსტატური ნამუშევარია არშია „არონ-ჰაკოდემის“ თავზე. სალოცავის ფასადების არქიტექტურა იმ დროის ქუთაისისათვის დამახასიათებელი მაღალი არქიტექტურული დონით გამოირჩევა. ადრე სალოცავის ეზოში იყო ბიბლიოთეკა და საცხოვრებელი სახლი. სალოცავი დღეს უმოქმედოა, ვინაიდან მლოცველი არ არის.

„მწვანეყავილას“ ლოცვა. ხედი

(გაგრძელება იქნება)

ციალა მიხელაშვილი-ბათიაშვილის ხსოვნას

21 ივნისს გარდაცვლილი ციალა მიხელაშვილი-ბათიაშვილის დაკრძალვა 25 ივნისს ისრაელის ქ. რეხოვოთის სასაფლაოზე შედგა. მიღებული ჩვეულებისამებრ, მიცვალებულის-სულის საოხად ისაუბრეს „ხევრა კადიშას“ რაბინმა, გარდაცვლილის მეუღლემ, შვილმა — ლანა ბათიაშვილი-ხარაზიმ, ძმის შვილმა —

თენგიზ მიხელაშვილმა, ძმის შვილიშვილმა დავით კაცობაშვილმა, განსვენებულის შვილიშვილებმა ლიკა ხარაზი-მამიამ და თეა ხარაზი-შალიტმა.

წერილები დაღას ლიკა ხარაზი-მამია:

ჩვენო ტკბილო დადუნია, ეს ბოლო დღეები თითქოს ახლიდან გაცოცხლდი ჩვენში - ნამოტივტივდება სურათები, სიტუაციები, სიტყვები ჩვენი შენთან და გურამ ბაბუსთან ერთად გატარებული ბავშვობიდან:

როცა დედიკო სკოლიდან წამოგვიყვანდა, ვიცოდით: თუ მარცხნივ გაუხვევდა, სახლში მივდიოდით, და თუ მარჯვნივ, შენთან მოვყავდით. სულ ველოდით ამ მომენტს, და თუ მარჯვნივ გაუხვევდით, გახარებული შევძახებდით: „დადას-თან მივდივართ?!“

„დადა!“. ეს სახელი, როგორც დედასთან ყველაზე მიმსგავსებული, თეკომ პატარაობიდანვე შეგარქვა და მალე შენი მეორე სახელი გახდა. ჩემთვის უცნაური იყო, რომ შენი ნამდვილი

სახელი არის „ციალა“. შესწორება მინდოდა - ციალა კი არა - „დადა ციალა“ თქო. და თუ ვინმე შეგვეკითხებოდა „ეს თქვენი ბებიია არისო?“ გაკვირებული ვუპასუხებდით: „არა, ეს დადაციალარისო“ - ბებიები ხომ მოხუცენი არიან. შენ კი სულ ახალგაზრდა, ელეგანტურად ჩაცმული, ფრჩილები თეთრი მარგალიტის ფერი მანიკურით დამშვენებული, მძივი, ბანტი და ჰომადა.

ვინმე იფიქრებდა, მთელი დღე სავარძელში ისვენებდი არადა, შენთან გატარებულ დღეებს რომ ვიხსენებთ, არცერთ სცენაში არ ზიხარ, მუდამ დაკავებული იყავი, მონესრიგებული რეჟიმი გქონდა. გეტყოდით ხოლმე „დადა, მოდი, ხუთი წუთი დაჯექი, დაისვენე!“ „რა დასვენება, რის დასვენებაო,“ გვიპასუხებდი და განაგრძობდი ყველაფრის ორგანიზაციას ისე, როგორც მხოლოდ შენ იცოდი.

„დადუ“, „დადუნია“, „დადუშკი!“ წლების განმავლობაში რამდენი რამ დაუკავშირდა შენს ახალ სახელს: „დადას ხაჭაპური“, „დადას სომხური ქადა“, „დადას სოუზი“, „დადას შემწვარი კვერცხი!“ ჩემს გოგებს სულ ვუამბობ რომ შემწვარ კვერს ბევრი აკეთებს, მაგრამ დადა რომ აკეთებდა, ისეთი არ არსებობს-თქო. რამდენჯერ გავიხსენებთ შენს კერძებს, შენს დიდებულად გამილი სუფრებს!

თეა ხარაზი-შალიტი:

ჩვენო დადუნია, შენს ამაგს ჩვენზე ვინ დათვლის — რაც თავი გვახსოვს ყველაფერს აკეთებდი იმისთვის რომ გავზრდილიყავით „ლამაზი, ჭკვიანი, ზრდილობიანი, და განათლებული“ გოგოები - როგორც შენ იტყვოდი.

ერთდროულად იყავი მკაცრი, მოსიყვარულე, ალერსიანი დადუნია.

ვიხსენებთ, სულ პატარებს რა მოთმინებით გვასწავლიდი „ვეფხისტყაოსანს“, გვიხსნიდი მაგიდაზე როგორ უნდა დალაგდეს დანა-ჩანგალი და კიდევ ბევრი, ძალიან ბევრი შენი დარიგება, რომელიც ყოველდღიურ ყოფაში გვაგონდება ახლა, როცა ჩვენ თვითონ ოჯახების პატრონები ვართ, უფრო მეტად!

ჩვენო დადუნია, შენ ასევე იყავი განუმეორებელი მეუღლე, სიდედრი და დედა. დედიკოს შენი იმედი ყოველთვის ჰქონდა. ყველაფერს შენ გიზიარებდა და იყავი მისი საუკეთესო ერთგული მეგობარი. მამიკოს შენთან ძალიან უყვარდა ხუმრობა.

და საერთოდ სიძესიდედრს საოცარი ურთიერთობა გქონდათ.

გურამ ბაბუსთვის იყავი სწორედ ისეთი მეუღლე, როგორც მას სჭირდებოდა: იყო ეს თეატრში და საზოგადოებაში გვერდში ამოდგომა და აზრის გაზიარება, თუ ოჯახში, დიასახლისობა.

შენ იყავი გურამ ბაბუს მოღვაწეობის განუმეორებელი ხელის შემწყობი — პირველი მკითხველი გურამ ბაბუს ნაწარმოების, ყველა პიესის, სტატიისა, თუ რომანის ამკრეფი კომპიუტერზე.

მართლაც, საოცარია, როგორ ასწრებდი ამ ყველაფერს!

დადუნია, როგორც შენ მიუძღვენი მთელი შენი ცხოვრება გურამ ბაბუს და ჩვენს ოჯახს, ასე მიუძღვნა გურამ ბაბუმ ეს ბოლო წლები შენს მოვლასა და შენზე ზრუნვას. არაფერი არ დაგაკლო და რითაც შეეძლო, გა-

გიიოლა ეს მძიმე წლები. ყოველ რეგრესიას შენს მდგომარეობაში, მძიმედ განიცდიდა.

დადუ, ლიკა და მე ვწერთ ამ სიტყვებს და არ ვიჯერებთ, რომ უკვე აღარ ხარ. როგორ შეიძლება, რომ ჩვენი დადა წავიდეს და აღარ დაბრუნდეს!

გული გვტკივა და ვტირით, მაგრამ ვცდილობთ თავი დავიმშვიდოთ: ამ ბოლო წლებში ძალიან წვალობდი, დადუ. ახლა კი თავისუფალი და ჩვენს გულებში მუდამ ცოცხალი ხარ!

ლიანა სეფიაშვილი-მოსიაშვილის ხსოვნას

75 წლის ასაკში გარდაიცვალა ლიანა სეფიაშვილი-მოსიაშვილისა-ცნობილი ქართველი ებრაელი მწერლისა და მეცენატის ილია მოსიაშვილის მეუღლე. თბილისის ებრაელობის თვალსაჩინო წარმომადგენლის შალვა სეფიაშვილის ოჯახში დაბადებულმა და აღზრდილმა ლიანამ ჩინებული მეუღლეობა გაუწია ილიკო მოსიაშვილს. ილიკო მთელი თავისი სიცოცხლის განმავლობაში ბევრ სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საქმეს გახლდათ შეჭიდებულ — იქნებოდა ეს ავსტრიაში, ბელგიაში, თუ ისრაელში, ბოლოს ისევ მშობლიურ საქართველოს დაუბრუნდა — აქ ეწეოდა დიდ საქმეებს — იქნებოდა ეს ბაზალეთის მშენებლობა, თუ ამათუიმი ობიექტის ამუშავება.

და რომ არა ლიანას თანადგომა, რომ არა ლიანას მიერ მეუღლის ჭაპანის ზიდვა, ილიკოს, ცხადია, გაუჭირდებოდა. ამდენად, ილიკოს დიდი პროექტების ერთ-ერთი განმახორციელებელი მისი მეუღლე — ლიანა სეფიაშვილი-მოსიაშვილისა გახლდათ. იგი იყო ამ ჩინებული მოღვაწის ერთგული მეგობარი, უსიამოვნება-განსაცდელთა შემამსუბუქებელი, ლხინის ათკეცად წარმომჩენი.

ლიანამ და ილიკომ აღზარდეს სამი ღირსეული შვილი, რომლებმაც შეჰქმნეს სასახელო ოჯახები. კეთილშობილი, დღეს ბევრისათვის დამახასიათებელი ამბიციებისაგან განმდგარი, თავისი და მეუღლის მეგობრების დამფასებელი, ქომაგი ლიანა, მუდამ გულითადი მასპინძელი და ერთობ სასურველი სტუმარი გახლდათ. არცთუ ხანმოკლე წუთისოფელი ისე დატოვა, რომ არავის მტრობისა თუ ორგულობისათვის არ გაუმეტებია თავი — დარჩა და წავიდა ისეთივე სუფთა უანგარო ლიანა სეფიაშვილად, როგორიც ქვეყნიერებას მოეცლინა.

და რომ არა ლიანას თანადგომა, რომ არა ლიანას მიერ მეუღლის ჭაპანის ზიდვა, ილიკოს, ცხადია, გაუჭირდებოდა. ამდენად, ილიკოს დიდი პროექტების ერთ-ერთი განმახორციელებელი მისი მეუღლე — ლიანა სეფიაშვილი-მოსიაშვილისა გახლდათ. იგი იყო ამ ჩინებული მოღვაწის ერთგული მეგობარი, უსიამოვნება-განსაცდელთა შემამსუბუქებელი, ლხინის ათკეცად წარმომჩენი.

გაზეთ „მენორას“ რედაქცია მკითხველს აუწყებს, რომ გარდაიცვალა ქუთაისის ბეთ ქნესეთის გაბაი

მოზა (მაისა) ბალუაშვილი, რომელმაც სიცოცხლის ბოლო წლების განმავლობაში დიდი ამაგი დასდო ქუთაისის საჯამაათო ცხოვრებას.

სამძიმარს ვუცხადებთ განსვენებულის ოჯახის წევრებსა და დედამიწივს.

დაფუძნებელი და გამომცემელი: გურამ ბათიაშვილი, კოტე აბაშიძე თბილისი, ლეონიძის 11^ბ, ტელეფონები: 299.90.96

რედაქტორი: მ. თბილისის მთაწმინდის რაიონის სასამართლოს მიმართ. რედაქტორი: მ. თბილისის მთაწმინდის რაიონის სასამართლოს მიმართ. რედაქტორი: მ. თბილისის მთაწმინდის რაიონის სასამართლოს მიმართ.

ISSN 1987-8982 UAC 070 411.16 8-557 9771987898003